



עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

פרשת משפטים תשפ"ג שנה י"א אלול 487
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: נסיון העושר

וכתב הפלא יועץ (ערך עשירות): עשירות הוא נסיון חזק מן העניות, כי הוא מעתד לכמה אסורין וכמה רעות, וצריך זהירות יתירה ושמירה רבה לבלתי רום לבבו מאחיו ובל יענה עזות ולא ידכה עני בשער ולא יהא אוטם אזנו מזעקת דל, רק שמוע ישמע צעקתו ופתוח יפתח את ידו לו וכו'. ע"כ. והנה, נחלקו הצדיקים איזה נסיון עדיף לעם ישראל העוני או העושר.

הרה"ק החידושי הר"ם ז"ע היה אומר (שפתי צדיק פרשת שלח אות ט): שהצדיקים כמו שעוברים את מעבר העולם הזה ומתקרבים על ידי זה להידבק בו יתברך, כן הוטב בעיניהם דרך זה להדריך בו לישראל, ולכך המגיד הקדוש זיע"א מקוֹזְנִיץ חיבב את העוני, ואילו הרבי מלובלין זיע"א חיבב את העושר, שכן בספריו כמעט בכל מאמר מעתיר על בני חיי ומזוני. עד כאן לשון קודשו.

וכדוגמא, בספה"ק אור לשמים (פרשת בראשית) הביא את ביאורו של החוזה מלובלין ז"ע על דברי הגמרא בחגיגה (ט): 'אה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא', רזא סומקא יאה לסוסיא חיורא בעת שמוליכין את הסוס למכרו בשוק, כי אז נותנין את הרסן בחכו ומקשטין הסוס ליפותו כדי שיקפצו עליו קונים, אבל בעת שעומד בביתו באורוה מסירין ממנו הרסן וקושרין אותו ונותנין לו תבן ומספוא לאכול, וזה שאמרו 'יאה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא', היינו מבחוץ בעיני כל האומות נהיה נראין כעניים כדי שלא יתקנאו בנו, אבל בביתנו יהיה לנו עושר וכל טוב. עכ"ד.

שני נסיונות עיקריים יש בעולם הזה: נסיון העושר ונסיון העוני. וכמו שכתב הרמח"ל בספרו מסילת ישרים (פרק א', בביאור כלל חובת האדם בעולמו) וז"ל: הנה שמו הקדוש ברוך הוא לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך, והם הם התאוות החומריות, אשר אם ימשך אחריהן הנה הוא מתרחק והולך מן הטוב האמיתי, ונמצא שהוא מושם באמת בתוך המלחמה החזקה, כי כל עניני העולם בין לטוב בין לרע הנה הם נסיונות לאדם, העוני מצד אחד והעושר מצד אחד, כענין שאמר שלמה (משלי ל', ט): "פֶן אֶשְׁבַע וְכַחֲשֵׁיתִי וְאִמְרֵתִי מִי ה', וְפֶן אֲנַרְשׁ וְגִנְבֹתִי וּגו'".

ועוד כתב בספרו דרך ה' (חלק ב') וז"ל: "אם לא היו עשירים ועניים, לא היה מקום לשיהיה האדם מרחם ולא אכזרי, אך עתה הנה ינוסה העשיר בעשרו אם יתאכזר על העני הצריך לו, או אם ירחם עליו. וכן ינוסה העני אם יסתפק במועט שבידו ויודה לאלוקיו או להיפך.

עוד יהיה העושר לעשיר נסיון לראות אם ירום בו ליבו, או אם ימשך בו אחר הבלי העולם ויעזוב את עבודת בוראו, ואם עם כל עשרו יהיה עניו ונכנע ומואס בהבלי העולם ובוחר בתורה ועבודה, וכל כן כיוצא בזה.

ואמנם חילקה החכמה העליונה את מיני הנסיון האלה בין אישי מין האנושי, כמו שגזרה בעומק עצתה היותו ראוי ונאות, ונמצא לכל איש ואיש מבני האדם חלק מיוחד בניסיון ובמלחמת היצר והוא פקודתו ומשאו בעולם הזה, וצריך לעמוד בו כפי מה שהוא ויודנו מעשיו במידת דינו יתברך כפי המשא אשר ניתן לו באמת בכל בחינותיו בתכלית הדקדוק".



אמר הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר ז"ע שהחזזה מלובלין ז"ע היה ממשיך עשירות כדי לעבוד את הש"ת מתוך עשירות. ואילו הרה"ק המגיד מקוז'ניץ ז"ע לא היה רוצה להמשיך הרבה עשירות לעולם כדי שיעבדו את הש"ת גם מתוך דוחק. ואמר הרה"ק מקוזמיר: הלכה כרבי (שיח שרפי קודש, עשירות ועניות, אות ב').

וידוע המעשה שסיפר הגאון רבי ישראל גרוסמן זצ"ל (הובא בספר גדול בישראל פרק כ"ה) על פגישתו של הרה"ק ה'בית ישראל' מגור אצל הרה"ק רבי אהרן מבעלז ז"ע על הצורך להמשיך פרנסה לכלל ישראל. והגיב על כך הרה"ק רבי אהרן מבעלז ז"ע: רב'ה מגור, הבה ונגיד ביחד: "בני ישראל צריכים פרנסה בכדי לחנך דורות ולהקים מוסדות תורה, כי כל כוונתנו הוא לשם שמים". ואכן כך אמרו שלוש פעמים.

לאחר מכן הוסיף הרבי מבעלזא ואמר: אבי ז"ל, הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא ז"ע, אמר פעם: הניסיון של עשירות קשה יותר מניסיון העניות, אבל היום כולם מודים שניסיון העוני הוא גדול יותר מניסיון העושר.

ואכן מאז החל שינוי ניכר במצב הכלכלי של היהדות החרדית. לפתע התחיל לרדת שפע בעולם, מוסדות התורה קיבלו תנופה מואצת, והתחילו להשתקם ולהקים בניינים ומבצרי תורה ביתר קלות והמצב הרוחני החל יותר להתפשט. ומאז בכל עת שהיה הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל עובר ליד בניין שנבנה לשמש מוסד של תורה, היה מכריז בהתפעלות: ראו כמה גדול כוחם של צדיקים...

ונראה לומר כי שיטת רבי שמעון בר יוחאי היתה שיש להמשיך עשירות על עם ישראל, וכמו ששינוי במשנה במסכת אבות (פרק ו' משנה ח'): רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר, הנוי והפח והעושר והקבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם וכו'.

ובשו"ת חתם סופר (יר"ד סימן רל"ג) הביא בשם המדרש, שאחרי שבט"ו באייר נגמרה לעם ישראל הצידה שהביאו עמם ממצרים – הלכו ג' ימים בלא לחם – ובי"ח אייר שהוא יום ל"ג בעומר התחיל המן לרדת.

כי יום ל"ג בעומר העתיד להיות יומא דהילולא של רבי שמעון בר יוחאי הסובר, כי ראויים ישראל לעשירות, בזה זכו ישראל למן שירד להם מן השמים.

ונראה לבאר על פי מה שכתב ה'כתב סופר' בפרשת משפטים (כ"ג, כ"ה) בשם אביו ה'חתם סופר' כי נסיון העושר קשה מניסיון העוני, ולכן אחר שעמד בנסיון העוני יקבל את נסיון העושר. וז"ל: והנה יש ניסיון עוני ונסיון עושר, נסיון עוני שאף בכל זאת שיש לו דאגת פרנסה ודוחק, אינו מבטל מתורת ה' ועבודתו, ויש נסיון עושר שהגם שיש לו עושר כבוד ונכסים, כל מה שלבו חפץ אינו שוכח ה' כי מידו ניתן לו, ואינו חושב כוחי ועוצם ידי עשה לי וכו'. ואדוני אבי מורי הגאון (החתם סופר) זצ"ל הכ"מ (הריני כפרת משכבו) פירש המשנה דאבות (פ"ד, מ"ט) "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר" שאם יקיים התורה מעוני ולא יטרידהו מעבודת ה', סוף יקיים התורה מעושר ויעמוד על נסיון העושר ולא יטרידהו עושרו מעבודת ה'. עכ"ד.

על פי זה יש לומר, כי רבי שמעון בר יוחאי במשך שלש עשרה שנה שישב במערה ולמד תורה מתוך הדחק, בזה השלים את עצמו ב'נסיון העוני', ומעתה יכול להתנסות בנסיון העושר, אולם רבי שמעון בר יוחאי כיון שהוא נשמה כללית הכוללת את כל כלל ישראל, על ידי שהשלים עצמו בנסיון העוני השלים עבור כלל ישראל, ואין צריכים עוד את נסיון העוני, ובזה ממשיך עליהם שפע של עשירות.

ויעויין בשו"ת שלמת חיים (יר"ד סי' תקג) דשאלו את הגר"ח זוננפלד זצ"ל, על הא דאמרינן במתניתין (פ"ו דאבות) "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו'", מהא דאמרינן בגמ' בעירובין (נה:): 'כל עיר שאין בה ירק, אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה'. וא"כ משמע שצריך לדאוג לדברים גשמיים. ותירץ וז"ל: צריך להתרגל שאפילו אם לא יהיה לו כי אם לחם צר לא יבטל מן התורה, אבל אין ראוי לדור כי אם במקום שימצא יותר בהרוחה, כי אולי לא יוכל לעמוד בנסיון. ע"ש.

ולשיטתנו יש לפרש את המשנה: "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו'". היינו, בתחילת דרכו של הלומד צריך ללמוד תורה מתוך הדחק, אבל אחר שהשלים עצמו בנסיון העוני יעבור לנסיון העושר, וילמד תורה מתוך עושר.

לפי זה נבאר מה שכתב בספר אמרי פנחס (שער ה - עניני לימוד התורה, נגלה ונסתר אות ס"ג) על הרה"ק רבי פינחס מקוריץ ז"ע: אמר הרב לאדם אחד, שיאמר זוהר בכל יום ויהיה לו פרנסה. ע"כ. כי בלימוד הזוהר הקדוש, מעורר כוחו של רבי שמעון בר יוחאי הסובר כי יאה עשירות לישראל.

כתב הרה"ק רבי צדוק מלובלין ("קומץ המנחה" חלק א, טו) על שאמרו בגמרא (ביצה כה:): שלשה עזין הן – ישראל באומות, וכדי להתיש את עזותם של ישראל ניתנה להם העניות. והוא שאמרו בגמרא (חגיגה ט:): יאה עניותא ליהודאי, שכן העניות טובה להם להתיש עזותם. אמנם על התורה אמרו, למה נקרא שמה תושיה מפני שהיא מתשת כוחו של אדם – והיינו את כוח עזותו, ואם כן מי שהוא בן תורה אינו צריך לבוא לידי עניות, שכן התורה היא שמתשת את עזותו.

והוא שאמר דוד בתהילים (ק"ט, צב) "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעיני", כלומר, שלולא התורה המתשת את כוח העזות – הייתי צריך לבוא לידי עניות שהיא שתתיש את העזות שבי.